

Godsdienst dempt paniek



Elisa Klapheck: „De religie moet reageren op de financiële crisis. Maar niet met de antwoorden van gisteren op de vragen van morgen.”



„Wacht even”, zegt Erik Borgman. „Die antwoorden van gisteren kunnen vandaag nog heel waardevol zijn.”

Monic Slingerland

Wat hebben we eigenlijk aan religie als er nodig iets moet veranderen in de samenleving?

Rabbin **Elisa Klapheck** poneert de stelling dat religies conservatief zijn. Veranderingen komen daarom altijd alleen voort uit het seculiere domein, maar religies toetsen deze en kijken of ze heil of onheil brengen. In dit proces dragen religies bij aan verandering, maar de impuls hiervoor komt uit veranderingen in de seculiere werkelijkheid. „Het zou ideaal zijn als religie en seculiere werkelijkheid op elkaar zouden inhaken. Criteria van de religie zouden weer te zien moeten zijn in de spiegel van de seculiere werkelijkheid.” Religie, stelt rabbin Klapheck, kijkt naar wat achter ons ligt en wat het waard is, vertaald te worden naar het heden.

Je zou mogen verwachten, zegt **Erik Borgman**, nieuwkomer in het theologisch elftal en hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg, dat religies juist wel op verandering uit zijn. In ieder geval de bijbelse religies zijn op de toekomst gericht. Daar heb je het al: zou. In de dagelijkse realiteit wijst godsdienst inderdaad vaak naar het verleden.

Maar wat is daar mis mee? Gericht zijn op de toekomst is nog niet meteen hetzelfde als gericht zijn op vooruitgang, zegt Borgman. Het kan goed zijn, te streven naar behoud van wat is, bijvoorbeeld als het gaat om identiteit. En ook is er niets mis mee als godsdienst houvast biedt in tijd van crisis, door vast te houden aan waarden uit het verleden. Godsdienst helpt dan bij het dempen van paniek, en dat maakt het weer mogelijk, onbevangen naar de toekomst te kijken. „De toekomst, die maken we nu. Godsdienst helpt om het heden vorm te geven door het verleden erbij te betrekken. Het is een andere

manier van omgaan met de tijd.”

Wat ziet Erik Borgman als de belangrijkste maatschappelijke verandering die te voorzien is in 2009? Hij hoeft daar geen tel over na te denken. „Tolerantie.” Maar als het om tegenstellingen tussen burgers gaat, lijkt religie mensen eerder uit elkaar te drijven en dus juist intolerantie te kweken. Kan godsdienst wel een bijdrage leveren aan meer verdraagzaamheid? „Religies belichamen inderdaad de verschillen tussen mensen. Maar de oplossing is niet de verschillen kleiner maken, maar in te zien dat de ander iets kan bijdragen wat voor jou van belang is. Religies weten dat God altijd groter is en wij altijd meer te leren hebben. Juist religies kunnen op deze manier verbanden leggen.”

Voor Elisa Klapheck is het de kre-



Fout gelokaliseerd geloof veroorzaakte kredietcrisis

dietcrisis die om maatschappelijke verandering vraagt in 2009. „We moeten afscheid nemen van de rijktheid op het hebben van consumptieve rechten en het denken dat alles vanzelfsprekend maar kan. Het is tijd voor een ethiek van plichten. Daarmee bedoel ik geen autoritaire structuren, maar een diep grond besef van vrijheid. Dat ligt in de plicht om tegen de stroom in de juiste keuzes te maken en de moed te hebben daarnaar te leven.”

„Bij plichten moet niet gedacht worden aan gehoorzaamheid, aan een beeld dat vrouwen niet buitenshuis mogen werken. Het gaat juist om een invulling van het begrip plicht vanuit vrijheid. En dat kan alleen vanuit de relatie met God. Als een mens ons van bovenaf een plicht oplegt, betekent dat onvrijheid. Je moet het doen. Als God een plicht oplegt, is dat altijd vanuit een keuze. Iedere plicht die bij God vandaan komt, geeft ons de vrijheid om die plicht uit te voeren. Dat is een diepe grond die alleen vanuit godsdienst kan worden aangereikt,” zegt Klapheck.

De dwang tot verandering komt uit

de financiële wereld voort, uit het domein van geld en banken, niet uit het domein van godsdienst. „Religie kan hierop alleen reageren.” En moet dat ook, vindt Elisa Klapheck, anders verliest godsdienst de bestaansreden. „Als ze wil overleven moet de religie ook weten te reageren op de financiële crisis. Maar niet door de antwoorden van gisteren te geven op de vragen van morgen.”

Wacht even, zegt Erik Borgman. Die antwoorden van gisteren kunnen vandaag nog heel waardevol zijn. Waardevol van religie is mede het bewaken en onderhouden van een lange lijn, van duurzaamheid en continuïteit. Al is enige terughoudendheid gepast. Want neem de godsdienstige boodschap van soberheid, van ascese. Die boodschap klinkt al heel lang, maar heeft ons er toch niet vanaf gehouden om te belanden waar we nu zijn. Maar daarmee kan zij niet van tafel geveegd worden. Het is waar dat die boodschap niet in staat is geweest de financiële crisis te voorkomen, maar toch kan het een waardevolle boodschap zijn. Al zal het hameren op ascese de kredietcrisis ook niet in een jaar tijd oplossen.

Het is trouwens lastig om religie zo scherp af te bakken van het seculiere, dus niet-godsdienstige. Neem de oorzaak van de kredietcrisis. Erik Borgman: „Die komt voort uit geloof. Een verkeerd gelokaliseerd geloof, zou ik zeggen, te veel geloof in de economie en te weinig in God. Te veel geloof ook in de vooruitgang die als een machientje automatisch aan het draaien is. We hebben ons te veel toevertrouwd aan een automatische mechaniek.” Dat is een ander vertrouwen dan die van de hoopvolle verwachting waar het in de bijbelse religies om draait. Tegelijk kan godsdienst ontuchtteren en waarden relativeren waar tegenwoordig zoveel belang gehecht wordt, zoals 'presteren' en 'klantgerichtheid'. De lange lijnen, die moeten vanuit de godsdienst bewaakt worden, niet de winst van morgen, maar de verbinding tussen heel vroeger, nu en veel later. Behouden van wat waardevol is met het oog op de toekomst, die door God gegeven wordt: dat is de bijdrage van religie in tijd van crisis.

Elisa Klapheck meent dat religie zelf van binnen ook zal moeten veranderen. Maar het religieus fundament, dat moet blijven. „Ik heb er een hekel aan dat het woord fundamentalisme alleen negatief gebruikt wordt. Het is juist waardevol om een fundament te hebben. Religies zijn altijd bezig met fundamenten. Juist daardoor komt er een diepte die vanuit het seculiere domein nooit bereikt kan worden.”